

Ks. dr hab. Jan Grzeszczak, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny
Zakład Teologii Historycznej
Ul. Wieżowa 2-4
61-111 Poznań

Poznań, 4 czerwca 2024 r.

Recenzja **w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego** **dr Magdaleny Józwiak**

Podstawą niniejszej recenzji są: *Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*; Uchwała Rady Instytutu Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 18 marca 2024 r. o powołaniu komisji habilitacyjnej w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych dr Magdaleny Józwiak, Umowa o świadczenie usług U_WT/2024/3 zawarta dnia 18.03.2024 w Lublinie pomiędzy Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie i ks. dr. hab. Janem Grzeszczakiem; Umowa o dzieło z przeniesieniem majątkowych praw autorskich i praw zależnych U_WT/2024/2 zawarta dnia 18.03.2024 w Lublinie pomiędzy Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie i ks. dr. hab. Janem Grzeszczakiem; autoreferat Habilitantki wraz ze wskazaniem osiągnięcia, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2a *Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, oraz załącznikami.

I. Sylwetka naukowa Habilitantki

1. Udokumentowane wykształcenie

Dr Magdalena Józwiak jest absolwentką Prywatnego Żeńskiego Liceum Ogólnokształcącego Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej we Wrocławiu, gdzie uczęszczała do klasy o profilu humanistycznym. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości, w 2004 roku rozpoczęła jednolite studia magisterskie z filologii klasycznej w Instytucie Filologii Klasycznej i Kultury Antycznej na Uniwersytecie Wrocławskim. W 2009 uzyskała tytuł magistra filologii klasycznej w wyniku bardzo dobrego (praca magisterska: „*Kwestie hebrajskie w Księdze Rodzaju*” św. Hieronima). W latach 2007-2012 podjęła studia filozoficzno-teologiczne na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, które ukończyła uzyskaniem tytułu magistra teologii biblijnej z wynikiem bardzo dobrym. W czasie studiów odbyła dwuletni kurs języka nowohebrajskiego w Studium Kultury i Języków Żydowskich na Uniwersytecie Wrocławskim. W latach 2009-2014 Habilitantka odbyła stacjonarne studia doktoranckie na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego w Instytucie Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych.

Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa uzyskała dnia 10.06.2014 r. na podstawie rozprawy: „*Komentarz do historii Hioba*” Filipa Prezbitera. Na wniosek komisji doktorskiej Rada Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego uznała doktorat za wyróżniający.

W latach 2009-2013 Habilitantka odbyła studia doktoranckie z teologii biblijnej na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu (pozwolenia na studia doktoranckie w czasie odbywania studiów magisterskich z teologii udzieliły władze uczelni). Dnia 30.05.2016 r. Habilitantka uzyskała stopień doktora teologii w zakresie teologii biblijnej na podstawie rozprawy: „*Job figuram Christi portavit*”. *Typologia Hiob-Christus w anonimowym „Commentarii in Job” na przykładzie komentarza do Hi 29-30.*

Do udokumentowanego wykształcenia Habilitantki należy dodać certyfikat językowy z języka greckiego Nowego Testamentu (8,6/10) i hebrajskiego biblijnego (9/10), wystawiony dnia 24.06.2019 r. przez Papieski Instytut Biblijny w Rzymie.

2. Zatrudnienie w jednostkach naukowych

Dotychczasowymi jednostkami naukowymi zatrudniającymi Habilitantkę były: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu (2013-2017, starszy wykładowca), Uniwersytet Wrocławski, Instytut Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych (2009-2020, zajęcia zlecane), Szkoła Języków Antycznych i Orientalnych UWr (2009-2020, zajęcia zlecane).

Na Uniwersytecie Wrocławskim Habilitantka prowadziła wykłady z historii Żydów w starożytności oraz Biblii w tradycji i symbolice. Na Papieskim Wydziale Teologicznym prowadziła wykład na temat interpretacji Księgi Hioba.

Na wyżej wymienionych uczelniach prowadziła też ćwiczenia z języka hebrajskiego biblijnego, hebrajskiego współczesnego, języka łacińskiego oraz języka greckiego.

Od 2021 r. Habilitantka pracuje na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, w latach 2021-2022 jako asystent na wydziale Teologicznym, w Katedrze Patrologii Greckiej i Łacińskiej, a od 1.01.2023 r. na etacie naukowym adiunkta na wyżej wymienionej katedrze w ramach grantu NCN: *Ojcostwo fizyczne w pismach autorów wczesnochrześcijańskich* (kierownik: ks. dr hab. Marcin Wysocki). Prowadzi też ćwiczenia z języka łacińskiego i hebrajskiego biblijnego w szkole języków biblijnych „Lingua Sacra”, związanej z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Podstawowym miejscem pracy naukowo-badawczej i organizacyjnej jest dla Habilitantki Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

3. Działalność organizacyjna

Poprzez działalność organizacyjną Habilitantka pozostaje nadal związana z wrocławskim środowiskiem naukowym, które w Forum Synagoga w Ostrowie Wielkopolskim organizuje coroczne Międzynarodowe Konferencje Biblijne. Habilitantka od 2014 r. jest sekretarzem i członkiem Komitetu Naukowego tych konferencji, podejmujących problematykę z zakresu nauk biblijnych (egzegeza, komentarystyka, przekłady). W Forum Synagoga odbyło się też dziewięć ogólnopolskich konferencji, poświęconych m.in. relacjom polsko-żydowsko-niemieckim. Habilitantka była ich współorganizatorem i członkiem komitetu naukowego.

Pozostając nadal w kręgu tematyki żydowskiej, należy wymienić organizację przez Habilitantkę pięciu warsztatów z hebrajskiego biblijnego „Mazel Tov” w Forum Synagoga, a także warsztatu na ten sam temat podczas Festiwalu Kultury Żydowskiej „Simcha” we Wrocławiu oraz zajęć z czytania inskrypcji na macewach na zaproszenie dyrekcji Muzeum Ziemi Kępińskiej im. T.P. Potworowskiego w Kępnie.

Habilitantka jest też organizatorką wykładów otwartych na UW, poświęconych tematyce biblijnej, oraz wymiany pracowników i doktorantów. Współpracuje ze studentkimi kołami biblijnymi. Jako opiekun Studenckiego Koła Naukowego „BIBLICUM” w Instytucie Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych UW, zorganizowała wraz ze studentami w 2017 r. projekcję filmu, prelekcję i dyskusję: *Kanon i apokryfy – jak powstała Biblia?*. Habilitantka jest pomysłodawcą i redaktorem serii wydawniczej „Biblioteka patrystyczna” w ramach Wydawnictwa Tum – Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.

4. Międzynarodowe i krajowe organizacje i towarzystwa naukowe, komitety redakcyjne, rady naukowe czasopism, wykonane recenzje

Od 2014 r. Habilitantka jest członkiem Stowarzyszenia Biblistów Polskich oraz Sekcji Patrystycznej przy Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski.

Jako recenzent Habilitantka pracuje na rzecz „The Biblical Annals” (od 2016 zrecenzowane 4 artykuły po angielsku i 1 po polsku), „Verbum Vitae” (7 artykułów), „Vox Patrum” (6 artykułów). Ponadto recenzuje artykuły dla „Scriptura Sacra” i dla „Świdnickich Studiów Teologicznych”. Wykonała również recenzję jednej monografii.

Habilitantka była promotorem trzech prac licencjackich w Instytucie Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych UW i dwie zrecenzowała.

5. Granty

W okresie od 1.07. – 31.12. 2022 r. Habilitantka była wykonawcą w ramach wymienionego w I.2. grantu NCN i obecnie pracuje w tym projekcie na etacie adiunkta badawczego.

6. Cytowania, indeks Hirscha

Według informacji z bazy Google Scholar, jej prace były cytowane przez innych autorów ok. 8 razy (15 wraz z autocytowaniami). Własne obliczenia Habilitantki dają wynik ok. 22 razy, a uwzględniając prace, których nie zawiera baza Google Scholar – ponad 61 razy.

Indeks Hirscha – 3.

7. Uwagi końcowe

W opinii recenzenta, analiza *curriculum* naukowego Habilitantki daje podstawy do stwierdzenia, że mamy w jej przypadku do czynienia z osobą przygotowaną warsztatowo i organizacyjnie do prowadzenia samodzielnych badań naukowych oraz kierowania zespołami badawczymi.

W latach 2009-2014 Habilitantka odbyła stacjonarne studia doktoranckie na UW, studiując jednocześnie teologię na PWT we Wrocławiu. Te ostatnie studia zwieńczyła również doktoratem.

Recenzent podkreśla udział Habilitantki w projekcie grantowym NCN, choć na podstawie dostarczonych danych nie jest możliwe stwierdzenie, na czym polegał jej udział jako wykonawcy w drugiej połowie 2022 r. Brak również informacji o ewentualnych aplikacjach grantowych, składanych w czasie trwania studiów doktoranckich oraz po ich ukończeniu i uzyskaniu stopnia.

II. Publikacje i osiągnięcia naukowe

Na opublikowany dorobek Habilitantki składa się 5 monografii jednoautorskich, 3 rozdziały w monografiach wieloautorskich, 17 artykułów w czasopiśmie naukowych, jedno hasło do słownika oraz 6 artykułów popularnonaukowych i komunikatów.

Habilitantka wydała drukiem pracę magisterską¹, w której przełożyła na język polski oraz opatrzyła wstępem i krytycznym komentarzem *Liber hebraicarum quaestionum in Genesim* św. Hieronima. Praca magisterska jest świadectwem umiejętności, jakie Habilitantka nabyła w trakcie studiów w Instytucie Filologii Klasycznej i Kultury Antycznej UW. Zdobyte w tym czasie narzędzia wykorzystwała w trakcie przygotowywania kolejnych dwóch monografii pozostających w kręgu osoby i dzieła św. Hieronima: opublikowanej rozprawy doktorskiej poświęconej *Komentarzowi do Księgi Hioba* Filipa Prezbitera² oraz anonimowego *Commentarii in Job*, będącego epitomą tekstu Filipa Prezbitera i długo uznawanego za dzieło Hieronimowe³. W 2015 r. ukazał się popularyzujący spuściznę duchową okresu patrystycznego przekład i komentarz *De vigiliis servorum Dei* Nicetasa, biskupa Remezjany na Bałkanach z przełomu IV i V wieku⁴. W 2022 r. Habilitantka powróciła do zagadnień bezpośrednio związanych ze św. Hieronimem, publikując monografię poświęconą wybranym zagadnieniom z jego *Komentarza do Księgi Izajasza*⁵. Opublikowane monografie stanowią istotny wkład w polską patrologię oraz popularyzują teologię i duchowość starożytnych autorów chrześcijańskich.

Habilitantka przygotowała rozdziały w monografiach wieloautorskich, poświęconych problematyce kobiet, ewangelizacji i naukom biblijnym.

W artykułach naukowych, publikowanych od 2014 r., Habilitantka podejmuje wiodącą dla swoich zainteresowań problematykę, zwłaszcza spuściznę św. Hieronima ze Strydonu. Teksty zamieszcza w wiodących i wysoko punktowanych czasopiśmie polskich („Vox Patrum”, „Verbum Vitae”, „Biblica et Patristica Thoruniensia”, „Collectanea Theologica”). Dwa artykuły zamieściła w „Studia Patristica” (Peeters Publishers Leuven). Konkretnym przejawem obecności i działalności w gremiach ogólnopolskich jest hasło „Filip Prezbiter” w *Nowym słowniku wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*⁶.

Artykuły popularnonaukowe i komunikaty są tematycznie powiązane z bieżącą działalnością organizacyjną Habilitantki (konferencje biblijne w Forum Synagoga w Ostrowie Wielkopolskim, problematyka żydowska).

Habilitantka ma na koncie 32 wystąpienia na międzynarodowych i ogólnopolskich konferencjach naukowych organizowanych w Polsce (10 razy na zaproszenie).

Opublikowane monografie, rozdziały w monografiach wieloautorskich, artykuły w czasopiśmie oraz aktywność konferencyjna świadczą o wysokim poziomie warsztatu badacza, który owocuje m.in. cennymi przekładami na język polski dzieł wczesnochrześcijańskich autorów. Na uznanie zasługuje pasja badawcza Habilitantki, której przejawem są wnikliwe badania krytyczne nad tekstem.

Słabością, którą recenzent zauważa w wykazie aktywności konferencyjnej, jest niczym nieusprawiedliwiona nieobecność Habilitantki na sympozjach zagranicznych.

¹ Zob. M. Józwiak, „Kwestie hebrajskie w Księdze Rodzaju” św. Hieronima. Przekład i komentarz, Wrocław 2010, ss. 203.

² Zob. też, „Komentarz do historii Hioba” Filipa Prezbitera, Wrocław 2015, ss. 263.

³ Zob. Anonim, „Komentarz do Księgi Hioba” (*Commentarii in Job*), czyli epitoma „Komentarza do historii Hioba” Filipa Prezbitera, wstęp, tłumaczenie i przypisy Magdalena Józwiak, Wrocław 2018, ss. 454.

⁴ Zob. Św. Nicetas z Remezjany, *O czuwaniach sług Boga*, wstęp i tłumaczenie Magdalena Józwiak, Wrocław 2015, ss. 53.

⁵ Zob. M. Józwiak, „Pieśni o Słudze Pańskim” w interpretacji św. Hieronima ze Strydonu, Rzeszów 2022, ss. 272.

⁶ Zob. Filip Prezbiter (*Philippus Presbyter*), w: *Nowy słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, wyd. 2, red. M. Starowieyski, J.M. Szumowski, Poznań 2018, s. 360-361.

Po lekturze dostarczonych rozdziałów w monografiach wieloautorskich i artykułów w czasopiśmie naukowych, recenzent z przykrością stwierdza przypadki stosowania przez Habilitantkę praktyki, którą literatura poświęcona prawu autorskiemu i dobrym praktykom w nauce określa jako autoplgiat. Jeśli zdefiniujemy to zjawisko jako „wielokrotne publikowanie tego samego lub w niewielkim tylko stopniu przetworzonego tekstu, w warunkach wprowadzających w błąd, że jest to utwór lub część utworu po raz pierwszy rozpowszechniana”⁷, to mamy z nim do czynienia w opublikowanym przez Habilitantkę rozdziale monografii wieloautorskiej: *Psalm 21 w interpretacji Pseudo-Hieronima*, w: *Biblia w przekładach i komentarzach*, red. K. Morta, Wrocław 2019, s. 200-209.

Wyżej wymieniony rozdział składa się z pozbawionego tytułu wprowadzenia, trzech części (*Kwestie wprowadzające*, *Metoda egzegetyczna św. Hieronima*, *Kwestie problematyczne*), *Podsumowania*, bibliografii i streszczenia w języku angielskim. Trzy czwarte wprowadzenia (12 zdań ciągłego tekstu) to w niewielkim stopniu przetworzony fragment *Wstępu* do opublikowanego w 2017 roku artykułu: *Pseudo-Hieronim. Zwięzły komentarz do Księgi Psalmów, Ps 21 (Breviarium in Psalmos, Ps 21)*⁸. Modyfikacje wprowadzone przez Habilitantkę polegają jedynie na przeniesieniu niektórych elementów, jak sigła biblijne, do przypisów, słownym zapisie liczb czy zamianie dużych liter na małe.

Podobną do ukazanej powyżej praktykę można dostrzec w *Kwestiach wprowadzających* (s. 201). Ta składająca się z siedmiu zdań część rozdziału monografii jest w całości przeniesiona ze *Wstępu* do artykułu opublikowanego wcześniej w „*Biblica et Patristica Thoruniensia*” (s. 495). Kopiowanie wcześniej opublikowanego tekstu dotyczy również przypisów.

Recenzent przyznaje, że lektura przywołanych wyżej fragmentów dorobku Habilitantki skłoniła go nie tylko do powrotu do treści przekazywanych na szkoleniach z dobrych praktyk w nauce, ale również sięgnięcia po literaturę przedmiotu. Autorzy polscy i zagraniczni jako najczęstszy powód uciekania się do autoplgiatu wymieniają „stagnację twórczą, występującą okresowo i wynikającą z czasowego braku inspiracji lub długoterminowo w przypadku lenistwa tudzież wątpliwego talentu”⁹, przemęczenie, przepracowanie oraz brak czasu niezbędnego do stworzenia dzieła niepowtarzalnego i nowatorskiego¹⁰. Recenzent nie jest jednak w stanie podać przyczyn uciekania się do tego typu praktyk w tym konkretnym przypadku. Z pewnością nie można tego wytłumaczyć niewiedzą Habilitantki, ponieważ już od dłuższego czasu uczelnie kładą coraz większy nacisk na problematykę prawa autorskiego i uwrażliwiają na konieczność stosowania dobrych praktyk w nauce. Recenzent zauważa jedynie, że monografia ukazała się w macierzystym środowisku Habilitantki, czyli na Uniwersytecie Wrocławskim; notabene redaktorem jest jej promotor pomocniczy. Gdyby recenzent znalazł się na jego miejscu, pewnie zrobiłoby mu się przykro.

Postępowanie określane jako autoplgiat jest naganne etycznie i szkodzi nie tylko dobrem obyczajom w nauce, lecz również samej zainteresowanej, która ubiega się o stopień doktora habilitowanego. Rodzi też podejrzenie, że poprzez działania kosmetyczne, prowadzone nad tekstem, próbuje ona w sposób świadomy i zamierzony ukryć przed czytelnikiem fakt jego ponownego publikowania.

Z autoplgiatem mamy też do czynienia w artykule Habilitantki opublikowanym w 76 tomie „*Vox Patrum*” z 2020 r.¹¹. Część pierwsza tego tekstu, nosząca tytuł *Słów kilka o „Komentarzu do Księgi Izajasza” autorstwa Hieronima ze Strydonu* (s. 51-54), została

⁷ Zob. J.M. Doliński, *Autoplgiat*, <https://www.edukacjaprawnicza.pl/autoplgiat> [dostęp: 3.06.2024]; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2010, s. 98.

⁸ Zob. M. Józwiak, *Pseudo-Hieronim. Zwięzły komentarz do Księgi Psalmów, Ps 21 (Breviarium in Psalmos, Ps 21)*, „*Biblica et Patristica Thoruniensia*” 10 (2017), nr 4, s. 493-494.

⁹ J.M. Doliński, tamże; cyt. za: M. Randall, *Pragmatic Plagiarism. Authorship*, Toronto 2001, s. 17.

¹⁰ Zob. tamże; M. Dymon, *Przeszkody w procesie twórczym*, Rzeszów 2008, s. 185.

¹¹ Zob. M. Józwiak, *Hieronim ze Strydonu jako vir trilinguis na przykładzie komentarza do Iz 7,10-16*, „*Vox Patrum*” 76 (2020), s. 49-66.

przeniesiona z wydanego drukiem trzy lata wcześniej w tym samym czasopiśmie artykułu: „*Sluga Jahwe*” w interpretacji św. Hieronima¹². Habilitantka skopiowała z niego część pierwszą (tekst i przypisy): *Krótkie wprowadzenie do „Komentarza do Księgi Izajasza” św. Hieronima* (s. 168-170). Recenzentowi nasuwa się jedynie w tym miejscu pytanie, dlaczego mamy po kilku latach przeczytać to samo w tym samym czasopiśmie.

Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku recenzent w trakcie analizy przedstawionego dorobku nie zauważył informacji, że przywołane wyżej fragmenty rozdziału i artykułu znalazły się w opublikowanych już wcześniej pracach Habilitantki. W opublikowanym w 2019 r. we Wrocławiu rozdziale monografii wieloautorskiej Habilitantka nie zamieściła ani w przypisach, ani w bibliografii swojego artykułu, opublikowanego dwa lata wcześniej w „*Biblica et Patristica Thoruniensia*”. Z identyczną sytuacją mamy do czynienia w przypadku „*Vox Patrum*” 76 (2020).

Szkoda, że tego typu naruszenia zasad dobrej praktyki akademickiej mają miejsce oraz że do ich stwierdzenia dochodzi w szczególnym kontekście, jakim są starania o awans naukowy. Mając to na uwadze, recenzent zachęca Habilitantkę do zapoznania się raz jeszcze z zasadami dobrych praktyk w nauce, dostępnymi również na stronie internetowej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, który – jak napisała w autoreferacie – jest „moim podstawowym miejscem zatrudnienia, z którym związana jest moja praca naukowo-badawcza oraz organizacyjna”.

III. Osiągnięcie naukowe Habilitantki

Jako własne osiągnięcie naukowe, mające stanowić znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki teologiczne (por. *Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, art. 219, ust. 1, pkt 2a), Habilitantka przedstawiła monografię: „*Pieśni o Słudze Pańskim*” w interpretacji św. Hieronima ze Strydonu, „*Bonus Liber*” – Wydawnictwo i Drukarnia Diecezji Rzeszowskiej, Rzeszów 2022, ss. 269.

W roku opublikowania wymienionego wyżej osiągnięcia naukowego *Bonus Liber Sp. z o.o.* z siedzibą w Rzeszowie znajdowało się na liście ministerialnej wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe (80 punktów)¹³.

1. Prezentacja monografii

Monografia składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii i aneksów: „*Tabeli różnic językowych*”, fragmentów dwunastej, trzynastej i czternastej księgi *Komentarza do Księgi Izajasza* Hieronima ze Strydonu, a także z wykazu skrótów, indeksu cytatów biblijnych i streszczenia w języku angielskim.

We wstępie (s. 10) Habilitantka ujawnia cel, jaki jej przyświecał podczas przygotowywania przedstawionego osiągnięcia, oraz zastosowane metody badawcze: „*Nadrzędnym celem niniejszej monografii jest próba odpowiedzi na pytanie: kto w opinii św. Hieronima jest owym Sługą Pańskim? W badaniach zastosujemy metodę historyczną i filologiczną ze szczególnym uwzględnieniem elementów krytyki tekstu biblijnego*”.

Wcześniej (s. 8-10) czytelnik ma możliwość zapoznania się z czterema modelami interpretacji tej postaci – kolektywną, indywidualną, mieszaną i mesjańską. Współbrzmie z tym podziałem rozpoczynający zakończenie monografii (s. 169) fragment autorstwa Johna Brighta z jego rozważań na temat sensu historii u Deutero-Izajasza. W jednym i drugim przypadku

¹² Zob. też, „*Sluga Jahwe*” w interpretacji św. Hieronima, „*Vox Patrum*” 37 (2017), t. 67, s. 167-176.

¹³ Zob. *Komunikat Ministra Edukacji i nauki z dnia 22 lipca 2021 r. w sprawie wykazu wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe*, zob. <https://www.gov.pl/web/nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-w-sprawie-wykazu-wydawnictw-publikujacych-recenzowane-monografie-naukowe> (dostęp: 21.05.2024).

mamy do czynienia ze swego rodzaju zawieszeniem sądu wobec mnogości interpretacji, gdy tymczasem Hieronim ze Strydonu, będący wyrazicielem Tradycji, która przemawia już w odpowiedzi diakona Filipa na zacytowane przez Habilitantkę w greckim oryginale pytanie urzędnika królowej etiopskiej w Dz 8, 34, jest jednoznaczny: *Sluga Pański* to Jezus Chrystus. Wydaje się więc, że mówienie o podejściu tego komentatora Izajaszowego prorocstwa w kategoriach opinii, to zbyt mało.

Sięgając do dwóch metod, czyli historycznej i filologicznej, Habilitantka miała możliwość wykorzystania swoich umiejętności, o których wspomniano wyżej, i jawi się również jako tłumaczka dzieła św. Hieronima.

Źródłem, które pozwala opracować temat zasygnalizowany w tytule monografii, jest Hieronimowy komentarz do czterech *Pieśni o Słudze Pańskim*. W pierwszym rozdziale Habilitantka dokonuje prezentacji *Komentarza do Księgi Izajasza*. Czytelnik ma możliwość zapoznania się z okolicznościami powstania tego dzieła, przyjętą przez Hieronima metodą, a także zagadnieniami, które dotyczą jego znajomości języka hebrajskiego oraz podejścia do współczesnej mu egzegezy żydowskiej i narodu żydowskiego jako takiego. Habilitantka nie pomija też Hieronimowej etymologii imion i nazw miejscowości, która dała mu sławę erudyty w dziedzinie języka hebrajskiego, oraz symboliki liczb i źródeł jego egzegezy.

W drugim rozdziale czytelnik może zapoznać się z tłumaczeniem na język polski komentarza św. Hieronima do czterech *Pieśni o Słudze Pańskim*, a więc do Iz 42, 49, 50, 52. Habilitantka jako tłumaczka stawia – jak się wydaje – na wierność kosztem piękna tekstu polskiego, czego jednak nie można potraktować jako zarzut, ponieważ udostępniony czytelnikowi polskiemu w drugim rozdziale przekład z łaciny w sposób zamierzony przez nią jest elementem większej całości, czyli krytycznego komentarza o charakterze historycznym i filologicznym. Pewna „surowość” tłumaczenia znajduje tu swoje pełne uzasadnienie, a zamierzone odwołanie się do polskiego przekładu Jakuba Wujka (s. 11, 46) jako „ciekawostki” można w tym kontekście zrozumieć.

Rozdział drugi zasługuje na szczególną uwagę. W swoich wnikliwych analizach w przypisach do tłumaczenia Habilitantka przywołuje Księgę Izajasza w wersji hebrajskiej, w wersji LXX, a także greckie przekłady Akwili, Symmacha, Teodocjona, łacińskie Wulgaty i *Vetus Latina*, a także lekcje rękopiśmienne. Przygotowując przekład i komentarz, Habilitantka sięgnęła do słowników: grecko-polskiego (Z. Abramowiczówna, R. Popowski), hebrajsko-polskiego (L. Koehler – W. Baumgartner – J.J. Stamm) i łacińsko-polskiego (J. Korpanty, M. Plezia). Na uwagę zasługuje też bogata literatura przedmiotu. Analityczny rozdział drugi pozwala czytelnikowi zdać sobie sprawę ze złożoności omawianego przez Habilitantkę zagadnienia i stanowi na gruncie polskim ważny przyczynek do badań nad Hieronimem ze Strydonu jako komentatorem.

Rozdział trzeci: *Sluga Pański w typologicznej interpretacji św. Hieronima*, stanowi – w ocenie Habilitantki – najważniejszą część monografii (zob. s. 11). Składa się z dwóch podrozdziałów, ukazujących najpierw *Slugę Pańskiego* jako typ Jezusa Chrystusa, a następnie działalność *Slugi Pańskiego* jako zapowiedź misji Jezusa. W pierwszym podrozdziale zaprezentowano dziesięć typologii związanych z postacią *Slugi Pańskiego* z prorocstwa Izajasza (Chrystus, strzała wyborna, uczeń, baranek i owca, człowiek cierpiący jakąś chorobę [sic – J.G.], człowiek łagodny, człowiek przeklęty, człowiek pokorny i biedak, człowiek empatyczny, złoczyńca).

Ze wszech miar słusznym posunięciem jest na początku rozdziału trzeciego oddanie głosu św. Hieronimowi i przywołanie znanego fragmentu prologu do komentarza Księgi Izajasza – tego samego, w którym znaleźć można słynne stwierdzenie tego starożytnego autora: „[...] nieznanomość Pisma świętego jest nieznanomością Chrystusa”. Dalej, na s. 114 Habilitantka przywołuje właściwą św. Hieronimowi hermeneutykę tekstów biblijnych i stwierdza: „[...] sens alegoryczny świętego tekstu opiera się zasadniczo na dwóch

przesłankach: całe Pismo Święte mówi o Chrystusie oraz całe Pismo Święte jest jedną całością. *Ergo*, Izajaszowy *Sluga Pański* zapowiada osobę i dzieło Jezusa Chrystusa, wchodząc tym samym w zakres teologii interpretującej postacie ze Starego Testamentu w świetle «typu», czyli zapowiedzi rzeczywistości nowotestamentowych». Jest to jedno z najważniejszych stwierdzeń, jakie pojawiają się w monografii, i stanowi jednocześnie uzasadnienie rangi rozdziału III, podkreślanej przez Habilitantkę.

Na s. 135-136 Habilitantka pisze o *Sludze Pańskim* jako „człowieku cierpiącym jakąś chorobę”. Ten ważny element Hieronimowej typologii, który znalazł interesującą kontynuację m.in. w ikonografii chrześcijańskiej (*Vir Dolorum*), słusznie znalazł się w wykazie dziesięciu typologii związanych z postacią *Slugi Pańskiego*, choć recenzent nie rozumie użytego przez Habilitantkę sformułowania: można „cierpieć na jakąś chorobę”, a poza tym „jakaś” wprowadza element nieokreśloności, który niepotrzebnie zaciemnia wymowę teologiczną postaci *Slugi Pańskiego*.

W drugim podrozdziale rozdziału III Habilitantka przechodzi do problematyki działalności *Slugi Pańskiego* w typologicznej interpretacji tej postaci, widocznej w Hieronimowym komentarzu. *Sluga Pański* jawi się tutaj w pięciu odsłonach, nawiązujących do misji Jezusa Chrystusa: Jego kenozy, misji na ziemi, idei zastępczej ofiary, nagrody za cierpienia i zmartwychwstania. Użycie sformułowania „idea zastępczej ofiary Chrystusa” zostało wyjaśnione na s. 158, przypis 566, gdzie Habilitantka przywołuje Kpł 16, 11-16 oraz żydowskie święto Jom Kippur, a także na s. 160-162. Słuszne byłoby jednak dodatkowe przybliżenie tego istotnego teologicznie sformułowania, choćby poprzez wskazanie w przypisie najważniejszej literatury przedmiotu.

Bogata bibliografia (s. 177-185) została zaprezentowana w czterech częściach: teksty źródłowe, wybrana bibliografia do omawianego komentarza św. Hieronima, opracowania, wykaz słowników, leksykonów, encyklopedii i podręczników. Wykorzystane źródła i opracowania świadczą o erudycji Habilitantki oraz jej krytycznym podejściu do zagadnienia.

Na s. 186-220 Habilitantka proponuje czytelnikowi „Tabele różnic językowych”, które sama określa jako „porównawcze studium czterech przekładów na język łaciński *Pieśni o Sludze Pańskim*” (s. 186): tekst hebrajski, LXX, Wulgata i *Vetus Latina*. Zestawieniu (w opinii recenzenta, określenie „studium” jest nieco na wyrost) Hieronimowego tłumaczenia tych wersji na język łaciński towarzyszy przekład na język polski.

Na s. 221-255 czytelnik monografii ma możliwość sięgnięcia do fragmentów o *Sludze Pańskim* w łacińskim oryginale komentarza św. Hieronima. Monografię zamykają: wykaz skrótów, indeks cytatów biblijnych i streszczenie w języku angielskim. Wskazane byłoby dodanie indeksu osobowego.

2. Zauważone słabe strony monografii i uwagi krytyczne

Merytorycznie rzecz biorąc, monografia jest świadectwem pogłębionej erudycji jej Autorki, zwłaszcza na obszarze filologicznym, i jako taka zasługuje na pochwałę. Recenzent zwraca jednak uwagę na niektóre słabsze strony zaprezentowanych w niej wyników badań.

W trakcie lektury monografii odnosi się wrażenie, że Autorka nie czuje się zbyt pewnie w zagadnieniach dotyczących teorii sensów biblijnych. Typologii Habilitantka poświęca od strony teoretycznej osobny fragment swoich rozważań (s. 24-26). Pisząc o kongruencji pomiędzy Starym i Nowym Testamentem oraz typicznej wymowie starotestamentalnych osób i wydarzeń, stwierdza: „Uczeni, [sic – J.G.] nie rozstrzygnęli jednoznacznie, gdzie należy szukać korzeni tej interpretacji, lecz stwierdzono, że usiłuje ona podkreślić związek pomiędzy dwoma Testamentami” (s. 24-25). Habilitantka przywołuje w tym miejscu *Esegesi medievale* H. de Lubaca (t. 1, Roma 1962, s. 549-550). To monumentalne dzieło francuskiego jezuita, poświęcone średniowiecznej egzegezie, koncentruje się na czterech sensach biblijnych, wymienionych w średniowiecznym dystychu: *Littera gesta docet, quid credas allegoria,*

moralis quid agas, quo tendas anagogia. Recenzent przyznaje, że nie wie, co Habilitantka ma na myśli i o jakiej interpretacji pisze. Poza tym do włoskiego tytułu dzieła de Lubaca należy dodać podtytuł: *I quattro sensi della Scrittura*.

Język polski monografii jest zasadniczo poprawny. „Nietrudno” (s. 170) piszemy razem: „Analizując to dzieło, nie trudno zauważyć, iż autor Wulgaty komentując Izajasza, stosuje dwojaki typ egzegezy: literalną oraz alegoryczną”. W zdaniach wielokrotnie złożonych zdarzają się błędy interpunkcyjne, najczęściej we wtrąceniach. Styl umożliwia bezproblemowe uchwycenie przekazywanych w monografii treści, choć znaleźć można tchnące pewną sztucznością, by nie powiedzieć dziwaczością, wyrażenia, jak choćby dość często występujące *ergo* na początku zdania (w języku polskim nie rozpoczynamy zdania od „więc”), rzadziej „ów”, „rzeczony”, „takowy” czy „persony”, np. na s. 28 Habilitantka pisze o tłumaczeniu Hieronima z hebrajskiego na łacinę: „Tłumaczenie to było nie tylko krytykowane przez Hieronimowych adwersarzy, ale również przez ważne osoby Kościoła Łacińskiego” („łaciński” można tu zapisać małą literą).

Na s. 40 (przypis 104) Habilitantka pisze: „Filip Prezbiter przez długie wieki był zesłany do otchłani autorów zapomnianych, a jego komentarz do Księgi Hioba, leżąc w bibliotece pośród zakurzonych kodeksów, czekał aż 12 wieków na ujście światła dziennego. Włoska uczona, Maria Pia Ciccarese (por. M.P. Ciccarese, *Una esegesi «double face». Introduzione all' «Expositio in Iob» del presbitero Filippo*, ASE 9 (1992), s. 483-492), szukając czegoś w bibliotece, natrafiła przypadkiem na ów łaciński komentarz, przekazany wedle podpisu najstarszego kodeksu pod nazwą *Expositionum in Iob libri tres*, a przypisywany jakiemś Filipowi o przydomku «*presbyter*»”. Treść przypisu 104 na s. 40 jest problematyczna, ponieważ Habilitantka, zamiast podać w nim niezbędne informacje, powieliła jedynie swój dość udziwniony styl, widoczny już w opublikowanym kilka lat wcześniej *Komentarzu do Księgi Hioba*¹⁴. Ostatecznie styl ten ją zdradza i recenzent jest zmuszony stwierdzić, że po raz kolejny ma do czynienia z autoplgiatem, tym razem w przypisie.

Johannes Sichard odnalazł kodeks w bibliotece w Fuldzie (w tekście przypisu: w Fulda). Należy też zauważyć, że Filip Prezbiter pojawia się po raz kolejny na s. 124 (przypis 491), ale czytelnik odnosi w tym miejscu wrażenie, że Autorka przywołuje tę postać po raz pierwszy: „Dla przykładu, niejaki Filip Prezbiter, uchodzący za ucznia św. Hieronima ze Strydonu...”.

Język łaciński jest dopracowany, recenzent zauważył literówkę w słowie *ligno*: „[...] maledictus enim omnis homo qui pendet in lingo” (s. 159).

3. Uwagi końcowe

W zakończeniu (s. 169-176) Habilitantka dokonuje podsumowania zawartych w monografii wyników badań w formie podzielonej na trzy części syntezy. Zwraca uwagę najpierw na warsztat egzegetyczny św. Hieronima, następnie wraca do tego, co we wstępie określiła jako „nadrzędny cel niniejszej monografii”, a więc tożsamości *Śługi Pańskiego*. Syntezę zamyka uwagami na temat praktycznej przydatności i wartości *Komentarza do Księgi Izajasza*.

Lektura monografii pomaga z pewnością w dotarciu do naukowego profilu jej Autorki, która jawi się przede wszystkim jako filolog klasyczny. Pozostaje nim również wtedy, kiedy podejmuje badania o charakterze teologicznym. Niewątpliwie tożsamość *Śługi Pańskiego* według św. Hieronima stanowi zasadniczy „nerw” badań Habilitantki, których wyniki udostępniła w swojej monografii.

We wstępie (s. 12) Autorka zapewnia, że jej dzieło jest nowatorskie, ponieważ „[...] nie istnieje w literaturze przedmiotu żadna monografia traktująca o Hieronimowej, typicznej interpretacji *Pieśni o Śłudze Pańskim*”. Recenzent staje jednak przed zadaniem konfrontacji

¹⁴ Por. Anonim, „*Komentarz do Księgi Hioba*”, cyt., s. 9-10.

elementów merytorycznych i formalnych, zawartych w przedstawionym osiągnięciu naukowym, z wymogiem ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, która określa, że powinno ono stanowić „znaczny wkład” w rozwój określonej dyscypliny. Osiągnięcie takie, czyli rozprawa habilitacyjna, wymaga z pewnością większej niż w przypadku pracy doktorskiej precyzji i biegłości w badaniach, ponieważ habilitacja jest bramą do samodzielnych badań i kierowania pracami promocyjnymi¹⁵. Jak stwierdza Waclaw Pytkowski: „Pracę habilitacyjną wyróżnia i pozwala ją za taką uważać dopiero jej wkład do nauki”¹⁶.

W opinii recenzenta, osiągnięcie naukowe Habilitantki stanowi wnikliwą i fachową analizę egzegetyczną i filologiczną źródła, jakim jest Hieronimowy *Komentarz do Księgi Izajasza* w części poświęconej pojawiającej się w tym proroctwie postaci *Sługi Pańskiego*. Jednocześnie jawi się jako oryginalne i twórcze uporządkowanie zagadnień składających się na teologię *Sługi Pańskiego*.

Monografia *„Pieśni o Słudze Pańskim” w interpretacji św. Hieronima ze Strydonu* spełnia – w ocenie recenzenta – wymagania stawiane przez ustawodawcę osiągnięciom naukowym prezentowanym przez osoby ubiegające się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Biorąc pod uwagę ukazane w powyższej analizie elementy – pozytywne oraz zastrzeżenia i uwagi krytyczne – recenzent stwierdza, że mamy do czynienia z pracą dobrą warsztatowo i niosącą oryginalny wkład w rozwój dyscypliny nauki teologiczne. W tym momencie Habilitantka jawi się poprzez swoje dzieło jako badacz przygotowany do samodzielnej pracy naukowej w dziedzinie nauk teologicznych. To przygotowanie jest widoczne przede wszystkim poprzez unikalne narzędzia, jakimi dysponuje Habilitantka i które otwierają jej drogę do dalszych osiągnięć badawczych.

¹⁵ Por. W. Pytkowski, *Organizacja badań i ocena prac dyplomowych*, Warszawa 1985, s. 281.

¹⁶ Tamże.

IV. Konkluzje

Mając na uwadze wymogi nakreślone przez ustawodawcę w odniesieniu do osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, a mianowicie art. 219, ust. 1, pkt 2a i pkt 3 *Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, recenzent stwierdza, co następuje:

1. Przedstawiona przez Habilitantkę monografia naukowa: „*Pieśni o Słudze Pańskim*” w interpretacji św. Hieronima ze Strydonu (Rzeszów 2022) stanowi od strony merytorycznej i formalnej znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki teologicznej.
2. Habilitantka na kolejnych etapach kształcenia, a więc w czasie studiów magisterskich, doktoranckich oraz po uzyskaniu stopnia doktora wykazała się istotną aktywnością naukową na Uniwersytecie Wrocławskim, Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II oraz instytucjach kultury. Na podkreślenie zasługuje przygotowanie w zakresie języków biblijnych. Dostarczona dokumentacja daje podstawy do stwierdzenia, że Habilitantka posiada wiedzę, umiejętności i kompetencje do prowadzenia samodzielnych badań naukowych i kierowania pracami promocyjnymi.

Mając na uwadze powyższe, wnoszę do Rady Instytutu Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o dopuszczenie dr Magdaleny Józwiak do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych.

Ks. dr hab. Jan Grzeszczak, prof. UAM